

Останчук А. Л.,

асистент кафедри китайської, корейської та японської філології
Інституту філології Київського національного університету імені Тараса ШевченкаСПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ РУХУ
В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Досліджуються способи вираження руху в мовах світу: як у різних мовах (споріднених і неспоріднених) описується ситуація руху; які синтаксичні та граматичні прийоми, а також морфологічні засади використовуються для цього; а також, як мови світу поділяються за принципом інтерпретації подій.

Ключові слова: дієслова руху, сателіт, напрямковий комплемент, рух у просторі.

Дієслова у китайській мові, як і в більшості мов світу, посідають чи не найголовніше місце в процесі людського мовлення. Таке граматичне явище, як напрямкові дієслова, зустрічається в кожній мові, тому, з точки зору сумісності граматичних понять, це явище можна легко дослідити у споріднених мовах. Проте, щодо далеких і зовсім неспоріднених мов (напр. китайська і українська), то тут можна стикнутися з цілою низкою проблем, починаючи від адекватності перекладу і трактування самого терміну, до питання вираження в мові і функції в реченні.

Метою дослідження є отримання даних щодо інтерпретації процесу руху в китайській мові з експлікацією на українську та англійську мови; кількісна класифікація дієслів руху.

Однією з найцікавіших робіт останнього часу з типології моделей лексикалізації в різних мовах є дослідження Леонарда Талмі [1]. Його трактування 'руху' включає як поняття 'процесу пересування', так і поняття 'місцезнаходження'. Л. Талмі запропонував подвійну типологію мов світу з точки зору на первинні граматичні значення опису 'основного змісту' ситуації руху. З точки зору спрямованого руху, мови умовно поділяються на: (1) «Мови сателітні,» такі як англійська, де переважають дієслова, які вказують на факт руху, а також часто і на спосіб руху, але без жодної вказівки на напрямок—наприклад *go, walk, run, fly, crawl, limp, dash...* Ці дієслова поєднуються із так званими «сателітами», які вказують саме на напрямок руху—наприклад *walk IN, OUT, ACROSS, THROUGH...*, утворюючи фразові дієслова в англійській мові. До таких мов належить більшість Індоевропейських мов (за виключенням Романських та грецьких), фінно-угорські, китайська, тощо. Та (2) «Мови дієслівні,» — такі як іспанська, де домінують дієслова, які вказують лише на напрямок руху, так — дієслова латинського походження в англійській мові—наприклад *entrar 'enter', salir 'exit', subir 'ascend', bajar 'descend'*. Інформація про спосіб в таких мовах необов'язкова, і подається в додаткових виразах—наприклад *entrar corriendo 'enter running'* (=run in). До таких мов належать романські, семітські, японська, корейська, тюркські, тощо.

В деяких мовах, напр. в англійській та німецькій, нараховується велика кількість дієслів способу руху. Левін, на-

приклад, нараховує більш ніж 100 дієслів способу руху в англійській мові, і таку ж кількість в німецькій. Вейнольд і Слобін зауважують, що такі часто вживані дієслова способу руху, як 'ходити', 'бігати', 'лігати' і 'плавати' зустрічаються у переважній більшості мов [2: 122].

Кількість дієслів руху в мовах також варіюється, проте не так сильно. Матсумото нараховує 33 дієслова руху в японській мові, а в німецькій 'практично немає одно морфемних дієслів руху'. В англійській — таких дієслів 20, більшість з яких було взято з романської мови. Вочевидь, різниця в кількості між дієсловами руху в різних мовах менша, ніж між дієсловами способу. Система, в якій є дюжина дієслів руху, з такими часто вживаними дієсловами, як 'вийти (на гору)', 'вийти (з кімнати)' тощо, може вважатись відносно великою системою дієслів руху в мові [1: 97].

Китайська мова, як ми бачимо, була віднесена Талмі до сателітних мов, де термін 'сателіт' відповідає звичному для вітчизняної синології терміну 'направковий комплемент'. 'Сателітом' називається 'певний безпосередній компонент кореня дієслова, відмінний від флексії, допоміжного дієслова і маркера іменного присудка. Це — граматична категорія будь-якого компонента відмінного від іменного або прийменникового комплементу, який знаходиться у безпосередньому відношенні до кореня дієслова. У взаємозв'язку із коренем дієслова він виступає підрядним елементом [1: 57]. До таких 'сателітів' належать прийменники фразових дієслів англійської мови (напр. *run out*), префікси дієслів в російській та українській мовах (напр. *ви-біг, при-біг*), дієслівні комплементи в китайській мові (напр. *qi guo* — «вже приїздив, вже бував колись»).

Проте, як зазначалося в роботі К. Ламарр [3], то китайська мова не зовсім підпадає під цю категорію, бо не враховуючи конструкції V+D (дієслово + напрямковий комплемент), в ній також часто вживаються власне дієслова Руху для вираження пересування в просторі. З іншого боку, навіть у випадках, коли вживаються V+D конструкції, Ден Слобін, спираючись на той факт, що китайські напрямкові показники є елементами дієслівними, а не афіксальними частками, пропонує віднести китайську мову разом із Тайською до третьої категорії — 'рівнозначно-обрамлені мови', в яких допоміжне дієслово і напрямкове дієслово мають однакову морфосинтаксичну вагу [2: 134].

Рух в сучасній китайській мові виражається за допомогою певного порядку поєднання доволі обмеженої кількості дієслів. Якщо певне дієслово носить характер переміщення, то воно цілком може бути напрямковим дієсловом; і навпаки, якщо в нього зовсім немає рис переміщення, то воно явно не напрямкове [5: 97]. Взагалі, питання «які дієслова віднести до напрямкових?» є суперечливим і серед самих лінгвістів. Здебільшого, синологи відносять до цієї

категорії від 8 до 11 дієслів, і звісно, подальші їхні комбінації. Суперечки викликають переважно такі дієслова як «开 kāi «відкривати; керувати», 起 qǐ «підніматися», і «到 dào «до; приїхати». В середньовічній китайській мові існувало ще одне дієслово напрямку руху, а саме 入 rù «входити». В сучасній мові його місце зайняло дієслово 进 jìn «йти вперед; увійти», вихідне значення якого було не «входити», а «йти вперед»; це значення корінь 进 jìn «йти вперед; увійти» дотепер зберіг у складі багатьох складних слів, наприклад: 向进 «йти вперед», 进步 «прогрес». Значення з'явилося у слова 进 jìn «йти вперед; увійти» досить пізно. В романі «Річкові заплави» («水浒传») (1368) в значенні «входити» регулярно вживається ще 入 rù «входити», а не 进 jìn «йти вперед; увійти»; проте через 400 років в романі «Сон у червоному теремі» («红楼梦») в цьому значенні зустрічається майже завжди 进 jìn «йти вперед; увійти» [4: 58]. В сучасній мові поступово, починає виходити з ужитку дієслово 去 zǒu «йти» в його знаменному значенні – «йти»; він витісняється дієсловом 走 zǒu «йти». В «Російсько-китайському словнику Чень Чанхао, А. Г. Дубровського й А. В. Котова під словом «йти (покидати)» як перший переклад зазначене 走 zǒu «йти» і лише потім 去 qù «йти; піти». Слово 去 qù «йти; піти» (а не 走 zǒu «йти») продовжує вживатися в сполученні із непрямим доповненням, тобто в 出去 chūqù «піти» («вийхати») [4: 59].

Цікавим є те, що в китайських джерелах інформація радикально відрізняється; взявши за основний матеріал 1328 дієслів із «Словника дієслів» («动词用法词典»)[6], отримали такі результати, що дієслів «із характером напрямковості» в лексиці нараховується 33, всі вони представлені нижче: 来 lái «прийти», 去 qù «піти», 进 jìn «йти вперед; увійти», 出 chū «вийти», 上 shàng «рух нагору», 下 xià «рух вниз», 回 huí «назад; повернутися», 过 guò «пройти, перейти», 起 qǐ «підніматися», 到 dào «до; приїхати», 往 wǎng «в напрямку; йти», 退 tuì «відступити», 入 rù «рух всередину; в-», 蹦 bèng «стрибати», 沉 chén «тонуть», 抄 chāo «обходити», 串 chuàn «швендяти», 凑 còu «поєднувати», 倒 dào «відсуватися назад, п'ятитися», 登 dēng «підніматися вгору», 翻 fān «перелазити», 飞 fēi «летіти», 滚 gǔn «котитися», 接近 jiējìn «наблизитись», 经过 jīngguò «пройти», 流 liú «текти», 落 luò «падати», 冒 mào «виступати (наружу)», 爬 1 pá «повзти», 爬 2 pá «лізти вгору», 跑 pǎo «бігти», 摔 shuāi «впасти», 投 tóu «кинутись» [5, 21].

Отже, ознайомившись із матеріалами західних та східних лінгвістів, які раніше не зустрічалися у подібних дослідженнях вітчизняних синологів, ми можемо зробити наступні висновки:

Китайська мова, як мова, що має досить небагатий дієслівний склад, оперує цими дієсловами задля утворення нових значень способом конфляції (приєднання) та, іноді, дуплікації (якщо мова йде про дієслова способу). Китайську мову, згідно із вищевикладеним, ми тяжіємо від-

нести до сателітних мов, де спосіб передається за допомогою приєднання дієслівних комплементів (сателітів), які, здебільшого, у денотативному значенні самі є повноцінними дієсловами руху. У випадку вживання дієслова способу руху із дієсловом руху, головним членом є перший з двох. Напрямові дієслова і дейктичні дієслова зазвичай у вітчизняній практиці називаються напрямковими комплементами. Якщо казати конкретно про дієслова напрямку руху, то вони мають широкий функціональний діапазон: вживаються із дієсловами і прикметниками, здатні не лише сполучатись із дієсловами у словарній формі, але також із дієсловами у формі на 了 le. До того ж, іноді ці дієслова функціонують у поєднанні із фразеологічними одиницями.

Також зрозуміло, що не існує суто «мов руху» або «мов способу», у всіх мовах є **переважна** кількість дієслів чи то способу руху, чи то власне руху, яка і визначає приналежність до одного з типів за результатами кількісної класифікації.

Література:

1. Talmy, Leonard. Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms/ Leonard Talmy. – Cambridge, 1985.
2. Slobin, Dan. Two ways to travel: Verbs of Motion in English and Spanish. /Dan Slobin. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
3. Lamarre, Christine. The Linguistic Encoding of Motion Events in Chinese./ Christine Lamarre. – Kyoto, 2003.
4. Яхонтов С.Е. Категория глагола в китайском языке. / С.Е. Яхонтов – М., 1957. – 182с.
5. 辛承姬. '汉语趋向动词系统' //汉语学报. – 台湾, 2000, 1期.
6. 孟琮. 动词用法词典//Shanghai, 2007 – 1003С.

Остапчук А. Л. Способы выражения движения в современном китайском языке

Аннотация. Исследуется группа глаголов движения с точки зрения их функций в процессе описания ситуации перемещения в пространстве в разносистемных языках; какие синтаксические и грамматические приемы использованы для этого; а также, как языки мира делятся согласно принципа интерпретации событий.

Ключевые слова: глаголы движения, сателлит, направляющий комплемент, движение в пространстве.

Ostapchuk A. Ways of motion interpretation in modern Chinese

Summary. Research is dedicated to ways of how motion events are interpreted in different languages: what kinds of syntactical and grammatical patterns are used for that; how world languages are divided due classification of event interpretation.

Key words: motion verbs, verbal representation, satellite, directional complement, motion in space.